

Stručni rad

RAZVOJ ČITATELJSKE PISMENOSTI, MOTIVACIJE I TEČNOSTI ČITANJA KOD DJECE

Lea Ražman, profesorica specijalne i rehabilitacijske pedagogije
Centar za osposobljavanje Elvira Vatovec Strunjan, Slovenija

Sažetak

U današnjem, suvremenom dobu sve više djece ima problema s čitanjem, koje je jedna od ključnih vještina u osnovnoj školi. Osim toga, čitanje je osnova za daljnje učenje te ima značajan utjecaj na djetetovu sliku o sebi i samopouzdanje. Mnoga djeca imaju izražene poteškoće s motivacijom za čitanje, jer im ta aktivnost u početku predstavlja napor, pa se kod njih brzo može razviti otpor. Zbog toga više ne pristupaju čitanju s užitkom, nisu ustrajni u učenju čitanja, a neki ne uspijevaju doseći razinu tečnog, automatiziranog čitanja koja je neophodna za dobro razumijevanje pročitanoog teksta i ima značajan utjecaj na školski uspjeh. U članku su predstavljeni značaj čitanja i čitateljske pismenosti te savjeti o tome kako roditelji mogu odgajati djecu u čitatelje od najranije dobi, kako mogu povećati njihovu motivaciju za čitanje i, što je naročito važno, kako im mogu pomoći u postizanju razine tečnog čitanja s razumijevanjem, što će im olakšati mnoge aktivnosti u životu.

Ključne riječi: čitanje, interes za čitanje, roditelji, odgoj u čitatelja, pomoć pri čitanju

1. Uvod

Čitanje je važan dio svakodnevnice svakog pojedinca. Proces čitanja uključuje razmišljanje i rješavanje problema te cjelokupno znanje čovjeka [5]. Dobro čitanje temelj je uspješnog učenja u školi [1]. Čitateljska pismenost ključna je vještina koja nam omogućuje integraciju u okolinu, osobno usavršavanje i razvoj, a ujedno predstavlja i temelj za razvoj ostalih vještina pismenosti. Čitateljska pismenost počinje se formirati u ranom djetinjstvu. U ovom razdoblju razvija se u krugu obitelji, a kasnije se nadograđuje u sklopu odgojno- obrazovnog sustava i socijalnog okruženja [13]. Za razvoj i održavanje čitateljskih interesa i motivacije važno je da dijete čita gradivo koje mu donosi pozitivne emocije i zadovoljstvo, a da pritom tekstovi budu dovoljno dugi i zahtjevni, usklađeni s njegovim čitateljskim sposobnostima, te da dijete dobije potvrdu u okolini nakon čitanja [7].

2. Čitanje i čitateljska pismenost

Čitanje predstavlja jednu od najsloženijih i najtežih kognitivnih aktivnosti tijekom koje su aktivne obje polovice mozga. Osim njih, potrebno je uključiti pamćenje, iskustvo, maštu, jezične i motoričke sposobnosti, vizualnu percepciju i sposobnosti izvršavanja zadataka [9]. Učenje čitanja odvija se postupno i nadograđuje se u fazama. Stoga je važno da dijete vježba svaki dan [9] te da mu je pri tome pružena pomoć odraslih [5]. Čimbenici koji mogu utjecati na probleme s čitanjem su socioekonomski status obitelji, ugrožena obitelj, dugotrajne bolesti, odsutnost roditelja, roditelji s poteškoćama u čitanju, roditelji koji čitanju ne pridaju dovoljno značaja, stalne selidbe i svakodnevni stres [5]. Pojedinci koji imaju visoko razvijeno funkcionalno čitanje (čiji je temelj usvojena tehnika čitanja) uspješniji su u rješavanju zadataka, samopouzdaniji su, snalažljiviji, učinkovitiji i samostalniji u životu, znaju iskoristiti životne prilike i njima je teže manipulirati. Među osobama koje imaju slabo razvijenu funkcionalnu pismenost (i čitanje) veća je nezaposlenost, lošijeg su materijalnog stanja, niže motivacije, imaju slabije mogućnosti uključivanja u obrazovne i druge aktivnosti, teže se snalaze u svakodnevnom životu i teže ostvaruju svoja prava [1]. Usvojena tehnika čitanja i sposobnost razumijevanja pročitaneog teksta ključni su za uspjeh svakog pojedinca [12].

2.1. Odgoj djeteta u čitatelja

Pet koraka koje treba slijediti pri odgoju djeteta u čitatelja:

1. *Mnogo razgovora* s novorođenčadima, malom djecom i školarcima; što više saznaju o abecedi, riječima i knjigama, to će lakše naučiti razlikovati glasove i slovkati, a zatim izgovarati riječi, te pri tome obogatiti svoj rječnik i razviti sposobnost logičkog zaključivanja. Što više jezične stimulacije dijete dobije od rođenja do osme godine, to se više funkcionalnih veza razvije u mozgu [9].
2. *Poticanje slobodne, instinktivne igre i održavanje slobodnog vremena* iznimno je važno za uspostavljanje moždanih veza, razvoj novih vještina i vještina rješavanja problema, upoznavanje svijeta, razvoj i jačanje koncentracije, strpljenja, kreativnosti, ustrajnosti, empatije i znatiželje. Nestrukturirana igra važan je element djetetove motivacije, učenja i razvoja [8].
3. *Čitanje naglas i objašnjavanje* kako, kada i što čitamo. Cilj je da dijete čitanje poveže s užitkom te je smisleno da ga roditelji više puta odvedu u knjižnicu, gdje će samo odabrati knjigu za sebe. Tijekom čitanja djetetu treba biti udobno. Roditelji bi trebali praviti kratke pauze i razgovarati s djetetom o pročitaneom gradivu, opisivati ili komentirati ilustracije, objašnjavati značenje riječi,

predviđati nastavak, izražavati svoje mišljenje [9]. Preporučuju se čitanje i pripovijedanje (zanimljivih priča) prije spavanja [8].

4. *Roditelji trebaju podržavati i ohrabrivati mladog čitatelja* – neophodno je pomoći djetetu pri prebrođivanju početne faze učenja kako bi razvilo dovoljno vještina da može uživati u čitanju. Trajanje i učestalost vježbi čitanja treba prilagoditi djetetovoj energiji, rasporedu i raspoloženju. U slučaju pojave osjećaja tjeskobe kod djeteta tijekom čitanja, roditelji bi trebali pomoći pri jačanju njegovog samopouzdanja i opuštenosti tako što će biti blizu i usredotočiti se isključivo na njega, svjedočeći na taj način njegovom trudu i napretku koje će kasnije nagraditi [9]. Djeca koju roditelji potiču i podržavaju kod kuće postat će kreativna i radoznala te će izražavati svoju znatiželju tijekom cijelog života [8].
5. *Koristiti odnosno primjenjivati mogućnosti tehnologije, ali ne i pretjerivati u tome, tj. iskorištavati ju na svoju štetu* – potrebno je uravnotežiti djetetove slobodne aktivnosti, što znači da se djeca trebaju (što više) kretati, komunicirati, igrati s vršnjacima i predmetima iz stvarnog svijeta te provoditi samo dio svog vremena koristeći tehnologiju. Dakle, ključna je umjerenost. Cilj roditelja je da dijete koristi uređaj u svoju korist, a ne na svoju štetu [9].

Nije toliko važno kada će dijete naučiti čitati. Roditelji mogu izazvati probleme ako prerano počnu tjerati dijete na čitanje. Važno je da ga roditelji upoznaju s riječima i pomognu mu u razvoju predčitateljskih vještina, te da postanu saveznici njegovog učitelja i pokušaju održati djetetov entuzijazam za čitanje [9].

2.2. Motivacija za čitanje

Motivaciju za čitanje čine različiti motivacijski čimbenici koji potiču osobu na čitanje, daju smisao ovoj aktivnosti i na taj način pomažu pojedincu da ustraje do cilja i želi ponoviti čitateljsko iskustvo [10]. Motivirani čitatelj je onaj koji se osjeća sposobnim za čitanje, prihvaća čitanje kao osobnu vrijednost i zna da je ova aktivnost vrlo važna u svakodnevnom životu [11]. Roditelj može djetetu usaditi ljubav prema čitanju ili ga od toga odvratiti jer on/ona predstavlja uzor, model čitatelja. Doživljavajući čitanje kao ugodnu aktivnost, vlastitim riječima, vlastitim čitanjem, odlaskom u knjižnicu, kupnjom knjiga i zajedničkim čitanjem s djetetom, roditelj prenosi na dijete zadovoljstvo i predanost čitanju, koji su osnova čitateljskog interesa [12]. Roditelji trebaju izvoditi čitanje na zabavan način, odabrati zanimljive bajke, priče poticajnog sadržaja, pripovijedati uz to o doživljajima iz djetinjstva ili mladosti [1]. Čitanje treba uvesti u kratkotrajnu igru, a zatim nastaviti s aktivnostima sve dok se dijete osjeća uspješnim. Ključno je pohvaliti djetetov trud i uspjeh jer ga to najviše motivira [8]. Tijekom zajedničkog čitanja s roditeljima dijete se može oduševiti čitanjem i knjigama, ne samo zbog sadržaja, već i zbog tople, opuštene atmosfere i povezanosti s roditeljima, tjelesne blizine koja potiče pozitivne emocije [4]. Dijete dolazi do spoznaje da je čitanje važna vještina, vrijedna njegove pozornosti te želi oponašati odraslu osobu tijekom čitanja [6]. Za mlađu djecu igra je izvrstan motivator čitanja. Kada učenici krenu u školu, uglavnom su motivirani za čitanje. Prvi padovi motivacije za čitanje počinju se javljati kod učenika kojima ova aktivnost donosi poteškoće. Još veći pad u čitanju uočava se kada čitanje postane glavno sredstvo učenja. Stoga je najvažniji motivator u školi učitelj, koji odabire različite metode rada za bolji uspjeh u čitanju. Učitelj mora učenicima ponuditi zanimljive knjige kako bi ih zainteresirao za čitanje [12].

Važni motivacijski čimbenici su znanje stečeno nakon čitanja i osjećaj uspjeha. Neophodno je da učenici razgovaraju o tekstu koji su pročitali, pripovijedaju, pohvale

se količinom i kvalitetom pročitano gradiva, potaknu druge na čitanje i steknu osjećaj potvrđenosti u socijalnom okruženju [7]. Učenici koji su intrinzično motivirani za čitanje duboko su usredotočeni na ovu aktivnost. Tijekom čitanja gube pojam o vremenu i onome što se oko njih događa te se često dogodi da sadržaj za čitanje prenese izvan okvira školske uporabe. Nerijetko čitaju kod kuće tijekom slobodnog vremena i raspusta. Osim navedenog, gotovo svaki slobodan trenutak koriste kako bi mogli čitati tijekom nastave ili odmora. Za njih je čitanje način provođenja slobodnog vremena i zabave. Učenicima koji su manje motivirani za čitanje trebalo bi ovu aktivnost predstaviti na optimističniji način. Emocije koje su povezane s čitanjem imaju snažnu motivacijsku ulogu. Negativne emocije kao što su ljutnja, strah, sram itd. loše utječu na motivaciju i vrednovanje vlastitih sposobnosti. Međutim, pozitivne emocije koje su povezane s uspjehom, kao što su radost, ponos, zadovoljstvo itd. imaju izuzetnu motivacijsku snagu [7]. Djeca su motiviranija za čitanje ako vode dnevnik u koje unose svoje dojmove o pročitanim knjigama. Kasnije ih mogu pokazati ljudima čije mišljenje cijene. Vođenje dnevnika usmjerava dijete na aktivnije razmišljanje o sadržaju i drugim komponentama knjige (o naslovu, autoru, broju stranica, ilustracijama, zanimljivostima i složenosti knjige, o tome treba li knjigu preporučiti prijateljima ili ne itd.) [5].

2.3. Pomoć pri razvoju tečnosti čitanja

Tijekom razdoblja u kojem se razvija tečnost čitanja važno je da roditelji uspostave rutinu čitanja s djetetom (čitanje u isto vrijeme, u istoj prostoriji), tako da čitaju s njim nekoliko puta dnevno, u kraćim intervalima. Dijete treba pročitati isti tekst 3-4 puta dok ne postigne odgovarajuću razinu tečnosti čitanja [2]. Važno je pokazati mu odnosno usmjeriti ga pri povezivanju slogova tijekom čitanja (oč-ka), kako se ova aktivnost ne bi svela na sricanje odnosno slovkanje (o-č-k-a) [1]. Vježbu je najbolje završiti dok ju dijete još uvijek izvodi uspješno. Moramo mu ponuditi mogućnost odabira i donošenja odluke o dijelu teksta koji želi pročitati te njegovoj dužini. Količina teksta namijenjenog za čitanje može se odrediti i brojem redaka. S vremena na vrijeme možemo zvučno snimiti djetetovo čitanje, a potom mu pustiti snimku kako bi ju moglo komentirati. Dijete potičemo da tijekom čitanja prati tekst prstom, ravnalom za čitanje ili drugim pomagalom. Ako prilikom čitanja pogriješi, upozoravamo ga prstom na krivo pročitano riječ, a prst povlačimo tek kada riječ pročita ispravno, bez komentiranja pogreške. Pri čitanju složenijih, težih riječi za čitanje pomažemo mu tako što ih čitamo zajedno s njim ili mu ih šapnemo. Nakon čitanja važno je razgovarati o značenju novih, teških i već poznatih riječi te o pročitanoj tekstu jer se time potiče razumijevanje pročitano gradiva. Pitamo ga što, tko, gdje, gdje, kada, kako, koliko, kakav, zašto... i pomažemo mu formulirati odgovore u cjelovite rečenice [2]. Ako dijete čita s naporom jer ne može tečno povezivati glasove, potičemo ga da povlači glasove. Ako ne može tečno spajati slogove, pomažemo mu tako da riječ grafički podijelimo crtama ili spojimo slogove lukom. U slučaju da dijete sriče riječi, potičemo ga da čita besmislene slogove. Ako dijete čita sporo i s pogreškama, preporučujemo istodobno čitanje. Ako ne želi čitati, preporučujemo čitanje uz dodatnu pomoć. Ako izostavlja i/ili dodaje slova, mijenja krajeve riječi i čita s velikim naporom, pomažemo mu bojanjem samoglasnika. Ako izmišlja pojedinačne riječi ili završetke riječi, potičemo ga da ponovno pogleda riječ [2].

3. Zaključak

Čitanje je neprocjenjiva investicija [5]. Pomažući djetetu da razvije strast za čitanjem, obogaćujemo ga socijalno, emocionalno i mentalno. Zahvaljujući tome, pružit će mu se mogućnost da postane uspješan u školi i životu, što će utjecati na njegovo samopouzdanje, razinu unutarnjeg zadovoljstva i zdravlje. To je dar za cijeli život [9]. Motivacija za čitanje ključan je čimbenik uspješnog čitanja i razumijevanja kod djece. Stoga se roditelji, učitelji i drugi stručni radnici moraju potruditi pri uvjeravanju djece da su stranice knjiga pune prekrasnih, poučnih priča. Samo tako djeca će doći do spoznaje da je čitanje zabavna aktivnost [3].

4. Literatura

[1.] Abbad, M. (2017): Branje za zabavu in učenje. V: *Učna motivacija: zbornik III: mednarodne strokovne konference o didaktiki in metodiki 2017*, str. 116–118. Ljubljana: MiB.

[2.] Demšar, M. (2016): *Vaje za tekoče branje: Kako lahko odrasli spodbujamo tekoče branje pri otrocih v prvem triletju osnovne šole*. Ljubljana: Izobraževalni center Pika, Center Janeza Levca Ljubljana.

[3.] Družinska pismenost (2019-2021): *Motivacija za branje*. Dostupno na: <https://druzina.pismen.si/motivacija-za-branje/> [Pristupljeno 2.11.2022.].

[4.] Kavčič, S. (2012): *Bralna motivacija pri pouku v šoli*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta - diplomsko delo.

[5.] Kesič Dimic, K. (2010): *Priporočnik o branju*. Ljubljana: Alba 2000.

[6.] Knaflič, L. (et.al.) (2009): *Branje za znanje in branje za zabavo. Priročnik za spodbujanje družinske pismenosti*. Ljubljana: Andragoški center.

[7.] Kolbl, A. (2017): Motivacija za branje leposlovja v prvem triletju osnovne šole. V: *Učna motivacija: zbornik III: mednarodne strokovne konference o didaktiki in metodiki 2017*, str. 103–106. Ljubljana: MiB.

[8.] Kristanc, M. (2015): *Moj otrok je brihten, samo učiti se mu ne da: zgodba o motivaciji otroka*. Ljubljana: M. Kristanc.

[9.] Newman, N. (2017): *Vzgajanje strastnih bralcev: 5 preprostih korakov do uspeha v šoli in življenju*. Maribor: Hiša knjig, Založba KMSŠ.

[10.] Pečjak, S., Gradišar, A. (2002): *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

[11.] Pečjak, S., Gradišar, A. (2012): *Bralne učne strategije, 2. razširjena in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

[12.] Peterlin, A. (2017): Spodbujanje branja v prvem triletju. V: *Učna motivacija: zbornik III: mednarodne strokovne konference o didaktiki in metodiki 2017*, str. 125–128. Ljubljana: MiB.

[13.] Vesel, T. (2020): *Revizijsko poročilo: Bralna pismenost otrok v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije. Dostupno na: https://www.rs-rs.si/fileadmin/user_upload/Datoteke/Revizije/2020/Bralna-pismenost/Bralna_pismenost_RevizijskoP.pdf [Pristupljeno 2.11.2022.].